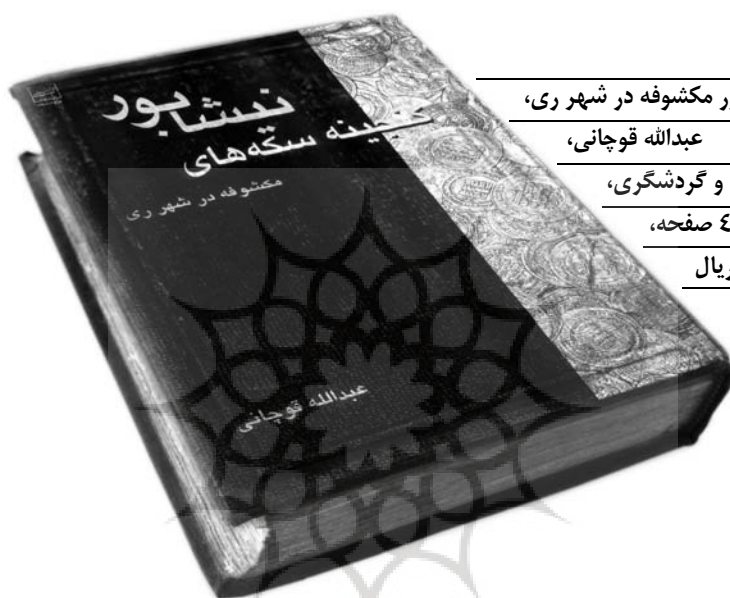

گنجینه‌ی سکه‌های نیشاپور مکشوفه در شهر ری

گنجینه سکه‌های نیشاپور مکشوفه در شهر ری،

عبدالله قوچانی،

سازمان میراث فرهنگی و گردشگری،

چاپ اول ۱۳۸۳، ۴۴۸ صفحه،

قیمت ۵۵۰۰ ریال

پژوهش بر روی سکه‌ها، گذشته از صعوبت و دشواری و نیز حساسیت استخراج اطلاعات از جمله مباحث بسیار شیرینی است که نتایج حاصل از تحقیق بر روی آنها در بازسازی روند تحولات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی به شدت مؤثر است. ضمن آنکه ابعاد هنری و فنی تولید آنها نیز در روند شکل‌گیری شیوه‌های مختلف کتابت و خوشنویسی، هنر حکاکی و صنعت فلزکاری و فن سکه‌زنی و نگاه زیباشناختی نقش سکه‌ها دارای اهمیت بسزایی است. سکه‌ها یا به تعداد محدود و پراکنده و یا به صورت مجموعه‌های کوچک و بزرگ (از نظر تعداد) به دست می‌آیند. کشف آنها در محوطه‌های مسکونی و در حین عملیات کاوش محدود، ولی در مقابل به دست آمدنشان در خارج از مناطق مسکونی و محوطه‌های کاوش و آن هم به صورت اتفاقی بسیار معمول است. یکی از شیوه‌های مرسوم و مفید در مطالعه‌ی سکه‌ها، پژوهش بر روی مجموعه سکه‌هایی است که یکجا و در یک مکان به دست می‌آیند. زیرا که آنها از ارزش بالایی در بازشناسی جریانات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی دوره یا دوره‌هایی که به آن متعلقند، برخوردارند. کتاب گنجینه‌ی سکه‌های نیشاپور مکشوفه در شهر ری که بهتر بود عنوان آن را سکه‌های نیشاپور در گنجینه‌ی ری (چنان که از عنوان انگلیسی آن مستفاد می‌شود) می‌گذاشتند، اثر گرانبه‌تر و مهمی است که توسط پژوهشگری

توانا و محققى كوشا چون آفای عبدالله قوچانى تهيه شده و توسط سازمان ميراث فرهنگى در سال ۱۳۸۳ روانه بازار نشر شده و شايد اگر اغراق نكنيم براى اولين بار كتابى اصيل و اساسى در حوزه سكه‌هاى اسلامى در اختيار پژوهشگران قرار گرفته است. سال‌هاست از انتشار كتاب مهم و اساسى جى.سى. مايلز در مورد سكه‌هاى ضرب رى، (G.C.Miles) *Numismatic History of Rayy*, ANSNS, Vol II (NY.1938) و چند مطلب كوچك و بزرگ در همين شكل و سياق مى‌گذرد و اکنون كتاب آفای قوچانى ضمن روشن كردن مجدد اين چراغ، توانسته است ابعاد تازه‌اى را نيز به آن بيفزايد.

كتاب در قطع رحلى با كيفيتى خوب و در چهار بخش و ۴۴۸ صفحه به چاپ رسيده است. در بخش اول شامل پيشگفتار و مقدمه، نويسنده به چگونگى كشف چنين مجموعه‌ى بزرگ و مهمى از سكه‌هاى طلاى اسلامى بالغ بر ۲۲۰۶ سكه پرداخته و آنها را در ۱۲ دوره‌ى تاريخى طبقه‌بندي كرده است (البته تعدادى سكه‌ى طلاى بيزانسى نيز در اين مجموعه موجود است). از مجموعه‌ى ۲۲۰۶ سكه، تعداد ۱۸۰۰

اگر اغراق نكنيم

سكه يا دينار طلا در نيشاپور ضرب شده‌اند كه به دوره‌ى حكومت احمد بن اسماعيل سامانى (از سال ۲۹۷ هـ) تا زمان سلطان سلجوقى (ضرب ۴۹۴ هـ) متعلق‌اند.

برای اولین بار

بخش دوم كتاب از ص ۱۵-۶۰ به معرفى حكام و سلاطینى پرداخته كه سكه‌ها به نام آنها و در نيشاپور به

كتابى اصيل

ضرب رسیده‌اند كه حدود ۲۱ نفر، از زمان احمد بن اسماعيل

و اساسى در

سامانى تا سلطان سنجر را شامل مى‌شود (احمد بن اسماعيل،

حوزه سكه‌هاى

نصر بن احمد، نوح بن نصر، عبدالملك بن نوح، منصور بن نوح،

اسلامى در اختيار

ابوالحسن محمد بن سيمجور، نوح بن منصور، حسام‌الدوله تاش،

پژوهشگران قرار

ابوالحسن فائق‌الخاصه، ابوعلی بن سيمجور، منصور بن نوح بن

گرفته است

منصور، بكتوزن، عبدالملك بن نوح، ايلك‌خان، محمود غزنوى،

مسعود غزنوى، طغرل بك، ملكشاه بن محمد، ابوشجاع محمد

بن ملكشاه، سلطان سنجر). با توجه به تعداد ۱۸۰۰ سكه‌ى

ضرب نيشاپور مشخص نيست كه تعداد سكه‌هاى هر يك از

حكام فوق‌الاشاره چيست. اين بخش اگرچه کوتاه است ولی اطلاعات كافى و مناسبى را در اختيار خواننده قرار مى‌دهد.

بخش سوم که صفحات ۶۳ تا ۲۲۳ را به خود اختصاص داده در خصوص موضوعات مهم و متنوعی از بحث سکه‌های اسلامی است که حاصل دقت و نکته‌بینی نویسنده و کوشش او در فهم برخی از ابهامات و نایافته‌های امر سکه‌زنی در دوران اسلامی است. شاید که در وهله اول ارائه‌ی این مطالب در معرفی و مطالعه‌ی این مجموعه ضرورتی نداشته باشد ولی نبود منابع کافی در بحث سکه‌شناسی اسلامی از یک طرف و اهمیت موضوعات مطرح شده از طرف نویسنده‌ی محترم و نکات و اطلاعات تازه‌یاب نامبرده، باعث شده است که بخش مزبور بر ارزش‌های کتاب بیافزاید و به آن کارکردی دوگانه دهد.

بحث هموارمجله‌آمیزی

چون شناخت روی و پشت

سکه (۶۳-۷۰)؛ رابطه‌ی وزن

سکه‌ها با واحد پولی و ارزش

آنها و روش معامله بر اساس

وزن سکه‌ها و نه تعداد آنها (۷۱-۸۶)؛ موضوع سکه‌های قراضه و ارزش آنها (۸۷-۹۱)؛ حروف رمز در سکه‌ها که به حرف اول نام ناظر دارالضرب که معمولاً قاضی شهر است و مسئولیت نظارت و رعایت عیار سکه‌ها در هر سال جدید هجری و از بین بردن قالب‌های سال قبل و نمونه‌های آسیب‌دیده را دارد (۹۳-۱۰۲) با ارائه‌ی فهرست‌های ذی‌ربط؛ آمدن نام خلیفه بر سکه‌ها (۱۰۳-۱۱۲)؛ سکه‌های پیوند و نحوه‌ی استفاده از قالب‌های مختلف در یک سال و یک شهر (۱۱۳-۱۲۸)؛ سکه‌های خفاف (یا سبک) و سکه‌های Brockage (۱۲۹-۱۵۶) فصل مهم قالب‌سازان (۱۶۷-۲۰۴) که از قالب‌سازی به نام «بلحرب (ابوالحارث)» یا «بلحرب (ابوالحرب)»، «بلحرب بن بدر» و «بلحرب بن نصر» در کنار افرادی چون «الحسن بن محمد» و «ابن خندان» یاد شده و در جداولی در ص ۱۷۴-۱۷۵ فهرستی از سکه‌های سامانی که نام قالب‌ساز بر آن آمده ارائه شده است؛ در پایان این بخش بحثی را در مورد تقسیم‌بندی مناطق جهان اسلام و استفاده از سکه‌ها گنجانده و به بحث مناطق صرود (سردسیر) و جروم (گرمسیر) پرداخته است. البته قبلاً نیز در بحث

مطالعات جغرافیای تاریخی بخش شمالی ایالت فارس به نام صرود و بخش جنوبی و گرمسیر آن به نام جروم خوانده شده است. در همین فصل به وجود دو نام جغرافیایی در سکه‌ها اشاره رفته و شواهدی از نام‌های سجستان به همراه زرنج، ابر شهر به همراه نیشاپور، ارمینیه و هرون آباد ارائه شده است. این شواهد نشان می‌دهد که احتمالاً شیوه‌ی ارائه نام شهر و نام ایالت در مهرهای ساسانی به صورت ارائه‌ی نام شهری که سکه در آن ضرب شده و ایالت مرتبط به آن در سکه‌های اسلامی ادامه و توسعه یافته است.

بی‌تردید این کتاب سال‌ها جزو کتاب‌های مرجع در موضوع سکه‌شناسی دوران اسلامی چه در سطح ملی و چه در سطح بین‌المللی باقی خواهد ماند و با اینکه در بیست و سومین دوره‌ی کتاب سال جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۸۴ شایستگی گزینش به عنوان کتاب سال را داشت اما تنها به عنوان کتاب شایسته تقدیر در رشته باستان‌شناسی انتخاب شد.

شواهد نشان می‌دهد

که احتمالاً شیوه‌ی ارائه

نام شهر و نام ایالت در

مهرهای ساسانی به

صورت ارائه‌ی نام شهری

که سکه در آن ضرب شده

و ایالت مرتبط به آن در

سکه‌های اسلامی ادامه و

توسعه یافته است